

Іван Дмитрович Загрійчук,
*доктор філософських наук, професор,
професор Українського державного університету
залізничного транспорту (м. Харків)*

ЛИКИ ДУХОВНОСТІ: ВНУТРІШНЄ І ЗОВНІШНЄ

В тезах розглядається проблема єдності духовного і матеріального, теоретичні та практичні причини їх хибного розуміння, що проявляється то як абсолютне їх розведення, то як абсолютне ототожнення.

I. D. Zagriichuk

FACES OF SPIRITUALITY: INTERNAL AND EXTERNAL

The article deals with the problem of unity of spiritual and material as well as with theoretical and practical reasons for their misunderstanding, which manifests itself sometimes as an absolute dilution and sometimes as an absolute identification.

Про духовність сьогодні говорять часто при потребі і без неї. Частіше всього її асоціюють з чимось внутрішнім, що виходить за межі матеріального, буттєвого, того, що сприймається чуттями. Нерідко можна почути, що духовність – це абсолютна протилежність матеріального, що вона висока, чиста реальність, а матеріальний світ грубий, бездуховний, яким переймаються відповідно грубі, неосвічені душі. Чи насправді це так з точки зору філософії?

Незаперечною правдою тут є те, що дійсно світ духовний і світ матеріальний є світами протилежними. Для багатьох людей це твердження є абсолютним. Але є ще інша частина в суспільстві, від якої можна почути, що «мислення матеріальне». А це означає, що між цими світами принципової різниці немає.

Для філософської аудиторії сказане звучить повним абсурдом, але філософія існує не лише для філософів. І оскільки означені вище думки артикулюються, завдання професійних філософів відповідним чином реагувати. Адже просвітницька роль філософії попри «наїзди» на неї все ж залишається актуальною, причому, вочевидь, навіть більше, ніж будь коли.

Якщо перша позиція, що проявляється в зверхності щодо матеріальної іпостасі людського буття характерна для «недоосвічених інтелігентських кіл», то друга – ототожнення матеріального і духовного — притаманна індивідам низької культури і статків, які, будучи неспроможними власними силами подолати злидні,

віддаються мріям. Їм здається, що якщо сильно бажати, думати про предмет бажання, малювати «альбоми мрій», то безумовно бажане отримаєш, воно до тебе «прийде» само собою.

Уточнюючи висловлене вище розмежування, скажу, що воно є доволі умовним, як, до речі, і будь-яка інша класифікація. Більше того, носіями окреслених вище позицій часто є одні і ті ж індивіди, котрі стоять на тому, що слід мати свою думку щодо будь-якого предмету обговорення, відстоювати її незалежно від того, наскільки ця думка є дійсно істинною. Не входячи в розлогі міркування, скажу, що дискусійними, якщо не абсурдними, за великим рахунком, є обидві позиції.

І все ж, дещо необхідно аргументувати. Ототожнення духовного з матеріальним давно вже засуджено народною мудрістю, яка вилита в крилатому виразі: «дурень думкою багатіє».

Стосовно ж абсолютного протиставлення духовного матеріальному трохи складніше. В народній мудрості нібито духовна зверхність нібито «духовних» людей засуджується і відторгається. Слід замислитись: а чи не є нехіль значної частини суспільства до певного роду духовності, як і до сучасного стану філософії, наслідком самозамикання філософії і філософів на своїх винятково вузьких цехових проблемах?

Отож, теоретично проблема може бути сформульована таким чином: чи існує духовне без матеріального і матеріальне без духовного? Ця давня філософська проблема формулюється як тотожність свідомості і матерії, мислення і буття, де дух є внутрішнім змістом матеріальної практики, а матеріальна практика є зовнішньою реалізацією внутрішнього змісту, духовності людини. Народна мудрість, буденна свідомість формулює цю істину у висловлюванні: «єдність слова і діла».

Безсумнівно, що ці дві іпостасі людського буття, про які мова, не лише тотожні, але й відмінні. А тому розглядати їх як окремі, відірвані один від одного аспекти людської природи недостатньо. Можна навіть сказати, що духовність тут виступає в двох ликах: зовнішньому і внутрішньому. Очевидно, що найглибшою причиною їх розведення є суспільний поділ праці.

Подолання цих крайнощів як абстрактних проявів людської природи передбачає як увагу до зміни соціального розподілу в наші дні, так і переосмислення попередньої історії думки, що є передумовою більш тісної взаємодії теоретиків і практиків.